

مادر رضاعی جلال‌الدین اکبر گورکانی، نگاشت. وی در ۹۷۰ق هینوز در هند به سر می‌برد و در مدح نزدیکان جلال‌الدین اکبر و میرزا شاه حسن ارغونی اشعاری سروده است (نفیسی، ج ۱، ص ۲۷۷ - ۲۷۸؛ ۳۷۷؛ دانشنامه ادب فارسی، ذیل مدخل).

بخشی از اشعار فخری هروی و نیز چند اثر مهم از وی در دست است. دیوان وی را اوجدی بلیانی حدود ۵ هزار بیت تخمین زده است. آثار دیگر وی بدین قرارند:

۱. لطائف‌نامه، ترجمه‌ای است از مجالس‌النفائس امیرعلیشیر نوایی (۹۰۶-۸۴۴ق) مجالس‌النفائس به ترکی جغتایی بوده و فخری هروی آن را احتمالاً در ۹۲۸ق به نام شاه اسماعیل صفوی و پسرش، سام میرزا، با افزودن مطالب بسیار و نیز افزودن یک مجلس (مجلس نهم) بر آن به فارسی روان ترجمه کرده است. فخری در مجلس نهم لطائف‌نامه نام ۱۸۹ تن از شاعران را آورده است که امیرعلیشیر نوایی نخستین آنان است. این ترجمه نخستین بار در ۱۹۰۸ دز تاشکند به چاپ رسید. لطائف‌نامه دومین بار در ۱۳۲۳ ش در تهران به ضمیمه ترجمه حکیم شاه محمد قزوینی از مجالس‌النفائس و با تصحیح و مقدمه میرزا علی اصغرخان حکمت شیرازی منتشر شد (نفیسی، همان، ص ۲۷۸؛ گلچین معانی، ج ۲، ص ۱۱۸ - ۱۲۰).

۲. تحفة‌الحیب، دربردارنده مجموعه غزل‌هایی است که شاعران به استقبال از یکدیگر سروده‌اند. فخری این سفینه را در ۹۲۹ یا ۹۳۰ق به نام خواجه کریم‌الدین حبیب‌الله ساوجی، وزیر دورمیش خان، در هرات تألیف کرد. در این اثر قافیه‌ها بر اساس الفبا از الف تا یاء منظم شده‌اند. در تحفة‌الحیب از بسیاری شاعران که اشعار اندکی از آنان موجود است یا

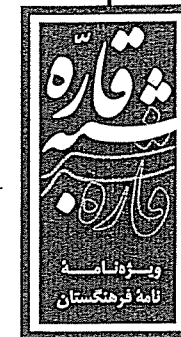
سلطان محمدبن امیری هروی، متخلص و معروف به «فخری»، نویسنده و شاعر فارسی‌گوی و فارسی‌نویس ایرانی در قرن دهم هجری قمری است.

فخری هروی از مردم هرات بود. پدرش، امیری خراسانی، از رجال خراسان در پایان دوره تیموری و آغاز دوره صفوی بود و شعر می‌سرود و با شاعرانی چون هلالی و هاتقی دوستی داشت. گفته‌اند که شاه اسماعیل اول صفوی (حکومت: ۹۰۵-۹۳۰ق) پس از تسخیر هرات، حکومت آنجا را به امیری و دورمیش خان سپرد و «ایشان به غایت خوش سلوک کردند» (خواندمیر، ج ۴، ص ۵۷۵-۵۹۴؛ صفا، ج ۵، بخش ۳، ص ۱۶۴۵-۱۶۴۶).

فخری هروی در روزگار پادشاهی شاه تهماسب اول صفوی (حکومت: ۹۳۰-۹۸۴ق) در هرات می‌زیست و از حمایت دورمیش خان و وزیرش، خواجه کریم‌الدین حبیب‌الله ساوجی، برخوردار بود. وی در همین دوران آثاری تألیف کرد و مجالس‌النفائس، نوشته امیرعلیشیرنوایی را به نام شاه اسماعیل اول صفوی و پسرش، سام میرزا، از ترکی جغتایی به فارسی ترجمه و تکمیل کرد و آن را لطائف‌نامه نامید (همان‌جا). فخری هروی در همان روزگار پادشاهی شاه تهماسب، به قصد سفر حج، خراسان را ترک کرد و در این میان گذارش به سرزمین سند افتاد و به خدمت شاه حسن ارغون (حکومت: ۹۳۰-۹۶۱ق)، حکمران سند و تته، درآمد. وی حدود ۹۶۰ق صنایع‌الحسن و روضة‌السلالین را به نام شاه حسن ارغون تألیف کرد. بعد از آن، زمانی طولانی در هند ماندگار شد؛ چنان‌که هنگام جلوس جلال‌الدین اکبر گورکانی (حکومت: ۹۶۳-۱۰۱۴ق) قاصده‌ای در مدح وی سرود و در همان دوره تذکره‌ای درباره زنان به نام جواهرالعجایب را به نام جیجی بیگم،

حمد رضا شمس اردکانی، ve dğr.; تقویم تاریخ فرهنگ و تمدن اسلام و

ایران، (جلد دوم) تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۹۱ ISAM DN. 260936

شماره ۳، پاییز و زمستان ۱۳۹۳

دبیر: محمدرضا نصیری

مدیر داخلی: نسیم عظیمی پور

ویراستار: نسیم عظیمی پور

شورای مشاوران: چندر شیکهر (دانشگاه دهلی)، حسن رضایی باغبیدی (دانشگاه تهران، فرهنگستان زبان و ادب فارسی)، فتح‌الله مجتبائی (دانشگاه تهران، فرهنگستان زبان و ادب فارسی)، محمدرضا نصیری (دانشگاه پیام نور، فرهنگستان زبان و ادب فارسی).

حروف‌نگار و صفحه‌آرا: نرگس عباسپور

طراح جلد و ناظر چاپ: حسین میرزاحسینی

بهای تک‌شماره: ۱۵۰۰۰۰ ریال

12 Ocak 2019

Fabri el-Heravi
6063003
Hafiz-i Shirazi

080192

پیوندهای بینامتنی دیوان فخری هروی و حافظ شیرازی

دکتر مهدی فیروزیان^۱

چکیده

فخری هروی، شاعر، تذکره‌نویس و مترجم سده دهم شبه قاره است که سال‌های بسیاری از عمر خود را در سند و هند گذرانده است. در این جستار برای یافتن چند و چون اثرپذیری فخری از حافظ، نخست غزل‌هایی از او را که در وزن و قافیه و ردیف با غزل‌هایی از حافظ همسان هستند از دیوان او به‌درکشیده‌ایم. سپس در این غزل‌های هماهنگ همانندی‌های لفظی و معنوی میان شعر دو شاعر را یافته‌ایم تا درباره هر یک از نمونه‌ها درصد سستی یا درستی این گمان که فخری به‌راستی غزل حافظ را پیش چشم داشته است روشن شود. در بخشی دیگر نیز تضمین‌های فخری از شعر حافظ را آورده‌ایم که در آن بخش تأثیرپذیری بی‌چون و چرای او از غزل‌سرای شیرازی آشکار است.

کلیدواژه‌ها: حافظ، فخری هروی، استقبال، تضمین، همانندی.

۱. استادیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه تهران.

۳۷۱-۳۵۱

کد پستی: ۱۵۳۵۶۳۳۲۱۱
صندوق پستی: ۶۲۹۴-۱۵۸۷۵
تلفن: ۴۸-۸۸۶۴۲۳۳۹۹ دورنگار: ۸۸۶۴۲۵۰۰
پیام‌نگار: farnameh@persianacademy.ir
وبگاه: www.persianacademy.ir
این نشریه در پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی به نشانی www.SID.ir نمایه شده است.
شماره حساب مجله: ۷۸۰۳۱۹۰۰۱۵ بانک تجارت، شعبه نوآوران، کد ۴۰۰
دارای درجه علمی - پژوهشی
مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و نمایه‌شده در پایگاه اسنادی علوم جهان اسلام (ISC) و ایران ژورنال

نامه فرهنگستان

مدیر مسئول: غلامعلی حدادعادل
هیئت تحریریه: محمدرضا ترکی، غلامعلی حدادعادل، محمد دبیرمقدم، حسن رضایی باغبیدی، احمد سمیعی (گیلانی)، علی‌اشرف صادقی، کامران فانی، ابوالحسن نجفی، محمدرضا نصیری
سردبیر: احمد سمیعی (گیلانی)
مدیر داخلی: زهرا دامیار
نشانی: تهران، بزرگراه حقانی، بعد از ایستگاه مترو، مجموعه فرهنگستان‌ها، فرهنگستان زبان و ادب فارسی

روضه السلاطين

تأليف فخری هروی - تصحيح و تحشیه دکتر عبد الرسول خیامپور -
۱۹۶ صفحه قطع وزیری - چاپخانه شفق - تبریز ۱۳۴۵ ش .

پاریس . . . و دیگری نسخه
کتابخانه دانشگاه استانبول ،
تا آنجا که میگویند « چ-ون
نسخه استانبول نسبت به نسخه
اول کهنه تر و صحیح تر بود ،
در این نشر متن قرار داده شد
و نسخه اول برای تصحیح به کار
رفت . ولی هر جا نسخه اول
صحیح تر بنظر می رسید ، عبارت
آن در متن آورده شد و عبارت
نسخه اصل در پاورقی ، .

این تذکره مشتمل بر ترجمه
و شرح حال ۸۶ تن از سلاطین
وامرای شاعر است و مؤلف آن
مولانا سلطان محمد متخلص به
فخری هروی فرزند امیری از
شعرا و مؤلفان قرن دهم هجری
است . تاریخ قطعی ولادت و نیز

این کتاب با مقدمه دو صفحه
ای آقای منوچهر مرتضوی
و مقدمه دوازده صفحه ای مصحح
مختوم شروع میشود . متن کتاب
در یکصد و هفت صفحه و تعلیقات
آن در شصت و یک صفحه به چاپ
رسیده است . در پایان کتاب
فهرست اسامی شعرای این
تذکره به ترتیب حروف الفباء
در پنج صفحه ، و فهرست منابعی
که در تصحیح و تحشیه این کتاب
مورد استفاده قرار گرفته است
در شش صفحه و غلطنامه در یک
صفحه قرار دارد .

آقای دکتر خیامپور در
مقدمه در مورد کار خود
مینویسند : « تصحیح و نشر
کتاب از دو نسخه خطی صورت
گرفت یکی نسخه کتابخانه ملی

میباشد : اول وجه تسمیه شعر
واحوال بهرام گور و ابتدای
نظم فارسی و افعال سنجر ماضی
و طغرل بیک سلجوقی .

باب دوم در بیان احوال
چغتای و اوزبک و سلاطین ایشان
که اشعار خوب گفته اند و در
میان مردم شهرت داده نموده
شد . باب سوم در بیان احوال
پادشاهان چغتای از اولاد اجداد
امیر تیمور صاحب قران که در
سمرقند و خراسان بوده ایسات
و اشعار نیک مرمرزه و دیوان
ترتیب داده اند . باب چهارم در
احوال پادشاهان عراق و روم که
نظم گفته اند . باب پنجم در
بیان احوال بعضی از ملوک
هندوستان و دیگر اطراف که
میل نظم کرده اند . باب ششم
در بیان احوال امرای عالی
شان پادشاه نشان که سر

وفات مولانا فخری بدرستی
روشن نیست . بنا به گفته
تقی الدین اوحدی در « عرفات »
که مینویسند « افتخار زمان
مولانا فخری در سنه ۹۷۰ در
هند بوده و مداحی شاه حسن بن
شجاع ارغونی بسیار کرده »
وفات مولانا قاعده باید بعد
از سال ۹۷۰ روی داده
باشد .

مصحح محترم در جای دیگر
از مقدمه خود آثار مولانا فخری
را باین شرح بر شمرده اند :
دیوان اشعار و لطایف نامه و تحفة
الحیب و هفت کشور و صنایع
الحسن و جواهر العجایب و همین
روضه السلاطین که نخستین بار
به سال ۱۸۷۳ میلادی در لکنهو
بچاپ رسیده است .

تذکره روضه السلاطین
مشتمل بر یک مقدمه بقلم مولانا
فخری در باره علت تألیف
تذکره و هفت باب به این شرح